

Det kongelige kultur- og kirkedepartement
Postboks 8030 Dep.
0030 Oslo

dok 8

Kultur- og kirkedep.	
KI	
Saksnr. 2006/4669	Dato 11.09.06
Kode KI-501	Beh.....

Oslo 08.09.06
Vår ref.: 652/BeS
Deres ref.: 2006/2706Ki

Høring: NOU 2006: 2 Staten og Den norske kirke

Med dette har vi gleden av å oversende Human-Etisk Forbunds hørings svar om det framtidige forholdet mellom stat og kirke.

Vi er glade for at hele 18 av utvalgets 20 medlemmer etter en samlet vurdering har kommet til at tiden er moden for å endre relasjonen mellom stat og kirke.

Generelt om høringen

Vi har valgt å forholde oss forholdsvis fritt til den høringsmalen departementet har lagt ved NOUen, da den ikke i tilstrekkelig grad fanger opp de sidene av forholdet mellom stat og kirke vi ser som viktigst. Høringsbrevet vektlegger relasjonen sett fra kirkens side og departementet ber om kommentarer til flere indre kirkelige forhold vi ikke finner det riktig å ha oppfatninger om. Human-Etisk Forbund savner et perspektiv på statens rolle og interesser, slik at forholdet kan vurderes fra flere sider og ikke bare ut fra hva som antas å tjene Den norske kirke (Dnk).

Diskusjonen må sikres bredere deltakelse og perspektiv enn det høringsbrevet legger opp til. Departementet og kommunene må sørge for å få miljøer i tale som ikke hører hjemme i Den norske kirke. Vi merker oss at det statsråden omtaler som en bred høring med ca 2300 høringsinstanser, i hovedsak utgjøres av mer enn 1800 ulike interne organisasjonsledd i Den norske kirke. Kirken er selvstendig høringsinstans på alle nivåer, mens det er vanskeligere å fange opp andre aspekter ved forholdet mellom stat og kirke. Det er en ærlig sak at kirkelige aktører vektlegger det som tjener kirken, desto viktigere er det at beslutningstakerne ivaretar også andre hensyn.

Forståelse av staten som part i relasjonen stat - kirke

Det første spørsmålet til høringsinstansene mener vi i størst grad berører sakens kjerne:

1. Hvilke overordnede prinsipper bør ligge til grunn for tros- og livssynspolitikken?

Likebehandling

Det overordnede prinsippet for staten må være likebehandling av alle borgere uavhengig av deres livssynstilhørighet. Det er uakseptabelt å ha konstitusjonsfestet en særlig rett for medlemmer av et trossamfunn til å forvalte makt gjennom å kreve at halvparten av

regjeringsmedlemmene må være medlemmer av statskirken. Prinsippet om ikke-diskriminering må ligge til grunn for statens politikk på området religion og livssyn. Bare en stat uten noen egen livssynspreferanse kan fullt ut garantere likebehandling. En statsdannelse med majoritetsreligion og statsmakt tett forbundet, er mindre egnet til å beskytte individer og trossamfunn av annen oppfatning mot overgrep fra nettopp statsmakt og majoritet enn en livssynsnøytral stat som likestiller sine borgere. Ikke minst problematisk er det der en stat understøtter en misjonerende religion gjennom en særstilling i skoleverk og institusjoner. En sekulær stat vil ha en annen bevissthet og tilnærming enn å gi forrang for argumenter om kjøttvekt og tradisjon når majoritets- og minoritetsinteresser kolliderer.

Human-Etisk Forbund er særlig opptatt av staten som part i statskirkeordningen, og fordi vi i liten grad finner dette perspektivet reflektert i utvalgets mandat og utredning eller i departementets høringsbrev, velger vi å vektlegge dette i vårt bidrag til høringen.

Den norske kirkes rett til religionsfrihet

Vi er samtidig opptatt av Den norske kirkes rett til å utøve sin rett til religionsfrihet uten statlig eller politisk innblanding. Prinsippet om religionsfrihet innebærer en plikt for staten til ikke å blande seg inn i et trossamfunns indre anliggender, så lenge dette ikke bryter lover eller truer andres rettigheter og friheter. Dagens ordning med at regjeringens statskirkemedlemmer utgjør det øverste kirkestyre, ivaretar ikke kirkens rett til autonomi som trossamfunn.

Regjeringens rett til å blande seg inn gjennom utnevning av proster og biskoper, innebærer et klart brudd med prinsippet om fri religionsutøvelse. Kirken har ingen innflytelse over sammensetningen av regjeringen eller mulighet til å endre den om den hadde ønsket.

I tillegg gjør det at Stortinget har myndighet til å fastsette lovgivning som angår kirkens rammer, organisasjon og andre interne forhold, at Norge i dag ikke kan sies fullt ut å respektere Den norske kirkes religionsfrihet. En særlig utfordring er at det kan være uenighet om hva som er indre forhold og hva som er rimelige krav til Den norske kirke som del av en offentlig forvaltning. Er spørsmål om likestilling mellom kjønnene og seksuell legning lærespørsmål eller arbeidsrettslige problemstillinger? Her ser vi at de politiske partiene har ulike svar og holdningen i denne type spørsmål vil langt på vei preges av hvilket parti som styrer kirke departementet. En annen grunnleggende forutsetning for reell autonomi, er adgangen til å operere som selvstendig rettssubjekt, noe Den norske kirke ikke er i dag.

Human-Etisk Forbund er opptatt av at Den norske kirke må anerkjennes og fullt ut behandles som trossamfunn med rettigheter og plikter på linje med øvrige tros- og livssynssamfunn. Dagens ordning hindrer dette og gir på den ene side kirken privilegier i forhold til andre, men gir på den annen side kirken en begrenset religionsfrihet gjennom at den styres politisk.

Human-Etisk Forbund kan ikke forstå annet enn at Den norske kirke fortsatt vil være en betydningsfull aktør i det norske samfunn også etter et skille, og ser fram til den dagen da tros- og livssynssamfunnene kan operere som likestilte. En fri kirke vil bli en mer likeverdig partner i økumenisk sammenheng og som dialog- og samarbeidspartner. I tillegg vil en selvstendig kirke stå friere til å markere seg i samfunnsspørsmål uten å skjele til hva staten som ansvarlig kirkestyre måtte mene.

Vi forutsetter at Den norske kirke i tråd med sin egen selvforståelse fortsatt vil ivareta medlemmene sine på en god måte gjennom å være tilstede for dem både i hverdag, glede og sorg. Gjennom en aktivt, støttende religions- og livssynspolitikk og offentlige tilskudd, sikres både kirken og andre tros- og livssynssamfunn muligheten til å realisere sine formål. Vi har vanskelig for å se at det er relasjonen til staten som er avgjørende for hvordan kirken utvikler seg. Uansett kan det ikke være legitimt å bruke statsmakt til å fremme et bestemt kirkesyn.

Human-Etisk Forbund er enige med Gjønnes-utvalget der det konkluderer med følgende: (kap. 4.7s. 74)

”Det er viktig å presisere at tros- og livssynsfriheten ikke oppstiller krav til det indre liv i de enkelte tros- og livssynssamfunn. Man må skille mellom kravet til tros- og livssynsfrihet i samfunnet og graden av personlig frihet innenfor det enkelte trossamfunn. Ethvert trossamfunn har sine læresetninger og normer, som kan være vide eller snevre, fleksible eller dogmatiske, liberale eller konservative. Dette er ikke et spørsmål om tros- og livssynsfrihet. Det gjelder også Den norske kirke, selv om den er en statskirke. Prinsippet om tros- og livssynsfrihet kan ikke brukes som argument i debatten om hvor åpen, inkluderende, vidtfavnende og fleksibel Den norske kirke skal være eller ikke være.”

Menneskerettighetsperspektivet i diskusjonen om stat og kirke

Det forrige offentlig oppnevnte stat-kirke-utvalget (Sivertsen-utvalget) konkluderte i 1975 med at stat og kirke bør skilles for å ivareta menneskerettighetskonvensjonenes krav til likebehandling og ikke-diskriminering:

”Utvalgets flertall mener det vil være riktig at trossamfunnene i landet prinsipielt stilles likt”. Videre: ”Et vesentlig argument for å gå bort fra et statskirkesystem er at det virker urimelig at statlige og kommunale organer skal styre og administrere et kirkesamfunn. Statens oppgave er å lede et sammensatt samfunn. Det er da lite heldig at statens myndigheter ivaretar styringsfunksjonene i et bestemt kirkesamfunn.”

Den svenske utredningen fra 1968 begrunnet tilsvarende skille mellom stat og kirke ut fra vurderingen at

”det är inte förenligt med religionsfrihetens principer att et trossamfund har en i väsentlig stycken annorlunda relation til staten än övriga trossamfund.”

Human-Etisk Forbund ser store svakheter ved Gjønnes-utvalgets mandat og behandling av stat-kirke-forholdet i et menneskerettslig lys. Spesielt kapittel 4.7 er for defensivt og tilbakeskuende til å fange opp et dynamisk og framtidsrettet perspektiv når det politiske miljø skal vurdere relasjoner mellom stat, kirke og tros- og livssynssamfunn i det 21. århundre.

Både Sivertsen-utvalget og senere kirkens eget Bakkevig-utvalg (2002) synes gjennomgående bedre å reflektere og ta på alvor utfordringene knyttet til religions- og livssynsfriheten og statens plikt til å sikre at rettigheter ivaretas uten diskriminering:

”Utviklinga mot eit fleirkulturelt og fleirreligiøst samfunn kjem i strid med ein statsskipnad som har ein særleg konfesjon innskrevet i Grunnloven.”

Statskirkeordningen ble etablert som et tvangsekteskap mellom kirke og kongemakt i en tid da religionsfrihet ikke fantes. Den grad av religions- og livssynsfrihet som over tid er etablert, er hardt tilkjempet - som regel med sterk motstand fra kirkens side.

Brynjulv Norheim jr (Cand philol og norsk katolikk) oppsummerer sin gjennomgang av utviklingen i Nordisk Tidsskrift for menneskerettigheter, 2002, slik:

”Erfaringen av religionsfrihet i Norge er historisk sett full av motstridende tendenser. Noen av problemene er knyttet til ønsket om kultivering av former for enhetskultur i samfunnet generelt og det eksplisitt paternallistiske ønsket om at kulturidentiteten skal bindes til den evangelisk-lutherske lære på en vedvarende institusjonell måte.”

Globalt perspektiv

Den internasjonale menneskerettsutviklingen gjør at den norske statskirkeordningen blir stadig mer av en anakronisme og spenningen mellom liv og lære stadig vanskeligere å forsvare. Både lokalt og globalt er det store utfordringer knyttet til å ta ikke-diskriminering og likebehandling på alvor og vi ser også i vår tid hvordan særlig nyere statsdannelser ønsker å gi privilegier til ett trossamfunn på bekostning av andre som ledd i sin nasjonsbygging. Det beklagelige er at de fortsatt kan ta Norges statskirkeordning til inntekt for sitt ønske om å innføre statsreligion.

Det er med andre ord på høy tid å fullføre skilsmissen mellom stat og kirke, både av hensyn til landets borgere og av hensyn til Norges anseelse internasjonalt.

Et menneskerettslig syn på statens rolle i forhold til kravet om religions- og livssynsfrihet: Tvetydigheten i Grunnlovens § 2

Det grunnleggende spørsmålet vi må stille oss for å vurdere forholdet mellom stat og kirke, er hva staten skal være i et moderne samfunn. Ved å ratifisere og senere inkorporere de sentrale menneskerettighetskonvensjonene, påtar staten seg i rettslig forstand ansvaret for å sikre sine borgere de rettigheter traktatene rommer på like vilkår.

Det er viktig å legge en dynamisk tilnærming til grunn og særlig vektlegge en utvikling i retning av et mer pluralistisk samfunn. Tilsvarende er det sentralt å huske at menneskerettighetsnormene rettslig sett er å anse som minimumsnormer. Allerede menneskerettighetsjuristen Torkel Opsahl påpekte den dobbelte gjennomføringsplikten statene var pålagt: Ikke bare må statene respektere forpliktelsene og sikre dem gjennom lov, men de må også sikre at de overholdes. Det vektlegges i stadig større grad at menneskerettighetskonvensjonenes krav til statene når det gjelder livssynsfrihet, er å fremme livssynspluralisme. Dette forhold er sikret i Grunnlovens §§ 2, 110c og operasjonalisert i Menneskerettsloven. Norske myndigheter er derfor ikke bare menneskerettslig, men også gjennom Grunnloven forpliktet til å fremme livssynspluralisme. Særbehandling av majoritetens trossamfunn er i strid med livssynspluralisme.

Grunnlovens § 2 er i beste fall tvetydig og i verste fall i direkte motstrid med seg selv når det gjelder å definere staten Norge. Samtidig som paragrafen proklamerer at staten har en offentlig religion, slås det fast at alle innbyggere har religionsfrihet. Paragrafen rommer to prinsipielt motstridende verdinormer på en gang: Alle innbyggere skal ha religionsfrihet (forstått som livssynsfrihet). Samtidig har staten en offisiell religion den skal verne og forsvare. Da Stortinget på sekstitallet føyde til religionsfriheten som et nytt første ledd i § 2, ble det gitt uttrykk for at grunnlovsfestingen var ment å skulle gi uttrykk for gjeldende rett. Man kan derfor hevde at tilføyelsen ikke er ment absolutt, men med forbehold om at de begrensinger som ligger i statskirkesystemet kan rettferdiggjøres.

Etter at Norge inkorporerte de sentrale menneskerettighetskonvensjonene i intern rett og ga dem forrang ved motstrid, er den prinsipielle uklarheten i beste fall uheldig. Det er grunn til å stille spørsmål ved om en stat som har et konstitusjonelt pålagt ansvar for å verne om nettopp majoritetens trosoppfatning, samtidig er i stand til å ivareta andre borgeres rettigheter på en ikke-diskriminerende måte. Statene er gjennom konvensjonene pålagt å særlig ivareta minoritetene og det er en kompliserende faktor når staten samtidig er vevet tett sammen med majoritetens trossamfunn slik tilfellet er i den norske statskirkeordningen. Vi minner igjen om

at staten ved dette understøtter en misjonerende kirke og gjennom det vanskelig kan sies å ivareta nøytralitet og pluralisme. Her holder det neppe om flertallet skulle mene de to ulike hensyn lar seg forene dersom forholdet ble underkastet en menneskerettslig prøving.

Staten Norge har så langt hatt tradisjon for å begrunne forskjellsbehandling ut fra historie og majoritetsposisjon, men dette er ikke legitime argumenter menneskerettslig sett. Snarere tvert imot: I en slik situasjon er det ekstra grunn til aktpågivenhet. Saklig begrunnet forskjellsbehandling vil være tiltak som bidrar til å fremme likestilling av svakere stilte grupper eller enkeltindivider, ikke særfordeler til majoriteten. Saklig forskjellsbehandling vil for eksempel være kvotering for å fremme kjønnsmessig likestilling eller språkopplæring for fremmedspråklige for å styrke adgangen til deltakelse i samfunnet. I dagens ordning er kirken privilegert og har særordninger på den ene siden, mens Den norske kirke på den annen side er underlagt en politisk styring som krenker kirkens autonomi som trossamfunn. Begge deler er menneskerettslig problematisk.

Gjønnes-utvalget opererer med et snevert formalistisk religions- og livssynsfrihetsbegrep som ser bort fra forpliktelsen de kontraherende parter har til å sikre og ivareta de ulike rettighetene uten diskriminering og forskjellsbehandling. I stedet godtar utvalgets flertall langt på vei forskjellsbehandling begrunnet ut fra majoritetsposisjon og tradisjon. I stedet for et føre-var-prinsipp, synes man villige til å nøye seg med en etter-snar-bortforklaring for å opprettholde ordninger som er problematiske.

Vi finner det relevant å sammenligne med et annet velkjent diskrimineringsområde: Kjønn; Ville vi nøye oss med annet enn full reell likestilling som politisk mål når det gjelder forholdet mellom kvinner og menn? Særlig vanskelig ville det være å svelge om begrunnelsen for å opprettholde diskriminering av kvinner var hensyn til tradisjon og historie.

De mest aktuelle konvensjonsbestemmelsene om en stats forpliktelser når det gjelder tros- og livssynsfrihet

Vi refererer her de aktuelle konvensjonsbestemmelsene om statens forpliktelser i sammenheng, fordi vi ikke finner dette reflektert i utvalgets arbeid eller i det materialet departementet har sendt ut på høring.

Den europeiske menneskerettskonvensjon

Artikkel 1

Forpliktelse til å respektere menneskerettighetene

De høye Kontraherende Parter skal sikre enhver innen sitt myndighetsområde de rettigheter og friheter som er fastlagt i del I i denne konvensjon.

Artikkel 9

Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet

1. *Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre og så vel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse.*
2. *Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning skal bare bli undergitt slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.*

Artikkel 14

Forbud mot diskriminering

Utøvelsen av de rettigheter og friheter som er fastlagt i denne konvensjon skal bli sikret uten diskriminering på noe grunnlag slik som kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.

Den internasjonale konvensjonen om sivile og politiske rettigheter

Artikkel 2

1. *Hver konvensjonspart forplikter seg til å respektere de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, og å sikre dem for alle som befinner seg på dens territorium og er undergitt dens jurisdiksjon, uten forskjellsbehandling av noe slag slik som på grunn av rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller status for øvrig.*
2. *Hver konvensjonspart forplikter seg til, i samsvar med sine konstitusjonelle bestemmelser og med bestemmelsene i denne konvensjon, å treffe slike lovgivningsmessige eller andre tiltak som vil være nødvendige for å gjennomføre de rettigheter som anerkjennes i denne konvensjon, når slike tiltak ikke allerede er i kraft.*

Artikkel 18

1. *Enhver skal ha rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å bekjenne seg til eller anta en religion eller tro etter eget valg, frihet til alene eller sammen med andre, offentlige eller private, å utøve sin religion eller tro gjennom gudstjeneste, iakttagelse av religiøse skikker, andaktsøvelser og undervisning.*
2. *Ingen må utsettes for tvang som vil kunne innskrenke hans frihet til å bekjenne seg til eller å anta en religion eller tro etter eget valg.*
3. *Friheten til å utøve en religion eller tro skal ikke være gjenstand for andre begrensinger enn slike som er foreskrevet i lov og som er nødvendig for å beskytte den offentlige sikkerhet, orden, helse eller moral, eller andres grunnleggende rettigheter og friheter.*
4. *Konvensjonspartene forplikter seg til å respektere foreldres, og i tilfelle vergers, frihet til å sørge for sine barns religiøse og moralske oppdragelse i samsvar med deres egen overbevisning.*

Artikkel 26

Alle er like for loven og har uten noen form for forskjellsbehandling rett til lik beskyttelse av loven. I dette øyemed skal lovgivningen forby enhver form for forskjellsbehandling og sikre alle likeverdig og effektiv beskyttelse mot forskjellsbehandling på noe slikt grunnlag som rase, hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, eiendom, fødsel eller stilling for øvrig.

Artikkel 27

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin religion, eller bruke sitt språk.

Kommentarer til konvensjonsbestemmelsene

FNs menneskerettskomité har i en generell kommentar til artikkel 18 fra 1993 understreket at de stater som har en statskirkeordning, må være særlig aktsomme i forhold til de borgere som ikke deler den etablerte religion:

"The fact that a religion is recognized as a State religion or that it is established as official or traditional or that its followers comprise the majority of the population, shall not result in any impairment of the enjoyment of the rights under this Covenant, including article 18 and 27, nor in any discrimination against adherents to other religions or non-believers. (HRC General Comment No 22 1993)

Dette innebærer en anerkjennelse av at en stat med statskirke prinsipielt står i et mer komplisert forhold til retten til livssynsfrihet enn en sekulær stat, og at det derfor er nødvendig med spesielle foranstaltninger for å sikre ikke-medlemmers rettigheter. Det norske menneskerettighetsmiljøet – blant annet ved Lindholm, Aarre, Thorson Plesner og Høstmælingen har påpekt en rekke forhold ved den norske situasjonen som menneskerettslig sett er problematiske. Særlig SP-konvensjonens artikkel 2 pålegger staten en aktiv rolle i arbeidet med å bringe forholdene i orden i tråd med kravene konvensjonen for øvrig stiller.

Så langt har ikke overvåkingsorganene tolket traktatene til prinsipielt å forby et statskirkesystem – noe som kan ses som en dyd av nødvendighet da flere av de ratifiserende partene i sin tid hadde slike ordninger. Men det stilles krav til hvordan disse må utformes og praktiseres for ikke å krenke individets rettigheter. Samtidig kan man mer enn ane en underliggende skepsis i måten de internasjonale organene forholder seg til statskirkesystemer på. Det kan skyldes et grunnleggende spenningsforhold mellom traktatens krav til individuell livssynsfrihet og selve konstitueringen av forskjellsbehandling som ligger i en statskirkeordning. Det er viktig å understreke at menneskerettighetsorganene så langt ikke har gått inn i problemstillingen om hvorvidt en konkret statskirkeordning i seg selv er konvensjonsstridig eller ei. Her vil det være nødvendig å gå inn i den enkelte ordning og vurdere dens ulike konsekvenser opp mot det normsett som konstituerer religions- og livssynsfriheten sett i lys av kravet om likebehandling og ikke-diskriminering.

I en kommentar til EMK fra 1972 uttalte professor Frede Castberg at selv om traktaten ikke nødvendigvis stenger for et statskirkesystem, og tilsvarende ikke krever full statlig likebehandling av alle trossamfunn, så vil en større likebehandling være i "konvensjonens ånd". Siden 1972 har menneskerettssituasjonen endret seg slik at overvåkingsorganene nå har mer fokus på statenes ansvar for aktivt å ivareta livssynspluralismen.

I gjennomgangen av den 4-årige rapporteringen fra statsparten Norge om menneskerettighetssituasjonen i 1999, påpekte FN-komiteen:

"Foremost among the subjects which the Committee as a whole had expressed concern was the problem posed by the existence of article 2 of the Constitution establishing a State religion. The provision concerned admittedly dated from the previous century, but it's presence struck a discordant note in the universality of human rights and could even, as Mr Lallah said, lead to discrimination.

The fact that the State religion enjoyed certain facilities not accorded to other religions constituted discrimination; there was for example, the problems of teachers being required to give religious instruction, members of the State church has to comply with certain conditions, and parents being obliged to ask for exemption if they

did not want their children to attend the religious instruction classes. Those were the questions Norway would do well to study in depth."

Det er med andre ord ingen grunn til å hevde at den ofte siterte Darby-saken fra 1989 en gang for alle friskmeldte den norske statskirkeordningen. Etter menneskerettighetsjuristen Njål Høstmælingens syn, er det ingen grunn til å overdrive rekkevidden av kommentaren: Det er ikke snakk om en dom, men en sidekommentar i en sak som handlet om rett til å slippe å betale kirkeskatt fra den nå avviklede kommisjonen. Deler av kommentaren kan kritiseres for ikke å ha reflektert den dynamiske tolkningen domstolen i andre saker legger til grunn, og uansett begynner den å bli utdatert i forhold til senere utvikling på området.

En dagsaktuell sak å prøve ville for eksempel være prosedyrer for registrering av medlemskap i henholdsvis Den norske kirke og øvrige tros- og livssynssamfunn, og forskjellsbehandlingen i at man for å utløse rett til tilskudd for øvrige må levere personnummer, mens slike krav ikke stilles til Den norske kirke. Tilsvarende ulikhet i hvordan barns tilhørighet til tros- og livssynssamfunn praktiseres. En annen forskjell å belyse kunne være ulik adgang til livssynsmessig betjening i institusjoner og undervisningssystemet avhengig av om man tilhører statskirken eller har en annen livssynstilhørighet.

I nyere avgjørelser som Refah-saken (2003) fikk Tyrkia medhold i sin rett til å forby et politisk parti som ønsket å innføre en islamsk stat. Det relevante i denne sammenheng er domstolens vurdering av statens rolle i forhold til religion og livssyn:

"Domstolen har gjentatte ganger understreket statens rolle som den nøytrale og upartiske organisator av utøvelsen av de ulike religionene, overbevisningene og trosretningene, og slått fast at denne rollen bidrar til offentlig orden, religiøs harmoni og toleranse i et demokratisk samfunn." I samme sak uttaler domstolen at den tidligere har tatt til orde for at *"sekularitets- prinsippet er et av de grunnleggende statsprinsippene som harmonerer med rettsstatsprinsippene og respekten for menneskerettigheter og demokrati."*

Denne uttalelsen kan på mange måter sies å oppsummere den dynamiske utvikling som har vært i synet på forholdet mellom religion/kirke og stat i det europeiske menneskerettighets-systemet. Det er grunn til å vente seg økt intensitet i kritikken fra overvåkingsorganene side dersom ikke Norge snart innfører et klart skille mellom stat og kirke. Særlig merkelig vil det fortone seg dersom man heller ikke denne gangen politisk klarer å følge opp rådene fra en offentlig utredning om å løsne på båndene for bedre å imøtekomme tros- og livssynsfrihetskravene.

Stpendiat ved Senter for menneskerettigheter Ingvill Thorson Plesner vurderer situasjonen slik:

"Dersom det er dekning for å hevde at det er en internasjonal tendens i retning av et skarpere skille mellom stat og kirke, kan det også spørres om ikke dette på sikt vil kunne påvirke overvåkingsorganenes vurdering av om statskirkeordningen i seg selv kan være i konflikt med religionsfriheten."

Menneskerettighetsbestemmelsene holdt opp mot Norges grunnlov

Human-Etisk Forbund finner det nyttig å sammenligne de aktuelle bestemmelsene i Grunnloven med de forpliktelser staten har påtatt seg ved å inkorporere konvensjonene i norsk intern rett.

§ 2 Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse. Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme.

§ 4 Kongen skal stedse bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, haandhæve og beskytte denne.

§ 9 Saasnart Kongen, som myndig, tiltræder Regjeringen, aflægger han for Stortinget følgende Ed: "Jeg lover og sværger, at ville regjere Kongeriget Norge i Overensstemmelse med dets Konstitution og Love; saasandt hjælpe mig Gud den Almægtige og Alvidende!" Er intet Storting paa denne Tid, samlet, nedlægges Eden skriftlig i Statsraadet og gjentages høitidligen af Kongen paa første Storting.

§ 12 Andre ledd: Af Statsraadets Medlemmer skulle over det halve Antal bekjende sig til Statens offentlige Religion.

§ 16 Kongen anordner al offentlig Kirke- og Gudstjeneste, alle Møder og Forsamlinger om Religionsager, og paaser, at Religionens offentlige Lærer følge de dem foreskrevne Normer.

(§§ 21 og 22 – om geistlige som embedsmenn)

§ 27 Andre ledd: Medlem af Statsraadet, der ikke bekjender sig til Statens offentlige Religion, deltager ikke i Behandlingen af Sager, som angaa Statskirken.

Spriket er tydelig mellom konvensjonenes krav og den norske konstitusjons bestemmelser om religion, kirke og statsdannelse. I seg selv er statskirken og et konstitusjonelt ansvar lagt til regenten for å verne og håndheve denne trosoppfatningen, en institusjonalisering av en ulikhet og dermed en komplikasjon når man samtidig hevder at man likebehandler og ikke diskriminerer på grunnlag av livssyn. Problemet kan illustreres ved å minne om at det er kirkestatsråden – grunnlovspålagt å være statskirkemedlem – som også forvalter øvrige tros- og livssynssamfunn.

Kongens bekjennelsesplikt samt bestemmelsen om at halvparten av regjeringen må være medlemmer av statskirken, er kritisert av overvåkingsorganene. FNs menneskerettighetskomité har påpekt at § 12 ikke er i overensstemmelse med SP-konvensjonens artikkel 25 som krever at alle skal ha lik rett til makt, verv og posisjoner knyttet til utøvelse av demokratiske funksjoner. Det er prinsipielt betenkelig at man har konstitusjonsfestet en særlig rett for medlemmer av et trossamfunn til å forvalte makt. Et folkestyre som det norske kan ikke være bekjent av en slik forskjellsbehandling mellom statskirkemedlemmer og ikke-medlemmer, og en prøving av dette for EMD ville sannsynligvis føre til en dom mot Norge.

Når det gjelder kongens bekjennelsesplikt, er den problematisk på flere måter: Av hensyn til personene selv og ved at posisjonen som landets overhode er forbeholdt medlemmer av ett bestemt trossamfunn. Dette er et brudd med idealet om en stat som ivaretar pluralisme og fungerer diskriminerende overfor ikke-statskirkemedlemmer. Både realiteten og symbolikken i at staten og Den norske kirke har ett og samme overhode, er i utakt med et moderne demokrati.

Grunnloven markerer sitt 200-års-jubileum i 2014. I den anledning ville den beste gave til landets borgere være å bringe vår konstitusjon i overensstemmelse med det menneskerettsgrunnlag Norge gjennom internasjonalt samarbeid er forpliktet til å respektere og sikre fullt ut.

Behovet for en religions- og livssynspolitikk

I kommentarer til mandatet, kapittel 1, gir et samlet utvalg følgende anbefaling:

Det faller utenfor mandatet å gjennomgå og foreslå en samordnet tros- og livssynspolitikk for det norske samfunnet. Utvalget anbefaler at et slikt arbeid settes i gang når det fremtidige forholdet mellom staten og Den norske kirke er avklart.

Human-Etisk Forbund slutter seg til utvalgets anbefaling, og ber regjeringen følge opp med å sette i gang et slikt arbeid i samarbeid med landets tros- og livssynssamfunn og relevante fagmiljøer. Vi ser en slik gjennomgang som en del av det grunnlagsarbeidet som skulle ha vært gjennomført etter vedtaket om å inkorporere de sentrale menneskerettighetskonvensjonene. Et hovedsiktemål med et slikt arbeid må være å gi noen retningslinjer og ordninger for hvordan staten Norge vil sikre reell livssynsfrihet og retten til religionsutøvelse på en likeverdig og ikke-diskriminerende måte.

Gjennom sitt samvirke med staten ivaretar kirken i dag flere allmenne oppgaver til dels uten at det finnes andre tilgjengelige alternativer. Eksempler er gravferdsforvaltning, dødsbud, offentlig seremoniell, familierådgivning, grunnskolens kristendomsundervisning og formålsparagraf, ulike typer omsorgstiltak, livssynsmessig betjening i institusjoner med mer. Dels finnes det rettslig forankring for en del av disse ordningene, dels er de utviklet gjennom sedvane. Uansett vil det være forhold det vil være fornuftig å revurdere uansett relasjon mellom staten og Den norske kirke.

En kort kommentar om folkeavstemning

Human-Etisk Forbund har med tilfredshet registrert at statsråden så langt har vært avvisende til forslaget om folkeavstemning i stat-kirkespørsmålet. Menneskerettighetsspørsmål er ikke egnet som folkeavstemningstema, og spesielt ikke der majoriteten kan ha interesser å forsvare som kolliderer med den minoritetsbeskyttelsen staten skal ivareta.

Debatten så langt er en illustrasjon på hvor lite egnet spørsmålet om forholdet mellom stat og kirke er for en folkeavstemningskampanje. Debatten har mest dreid seg om kirkens innhold og lite om hovedspørsmålene: Hvordan ivaretar staten best den enkelte borgers rett til fri livssynsutøvelse på en likeverdig måte? Hvilket forhold bør staten ha til Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn?

Kommentarer til de øvrige spørsmål i høringsmalen

Human-Etisk Forbund har i det ovenstående besvart hovedspørsmålet i høringen. I det følgende vil de resterende spørsmålsstillinger i høringsbrevet bli kommentert.

2. Den norske kirke som statskirke:

Den norske kirke som statskirke må avvikles. Statskirken ble i sin tid etablert som et "tvangsekteskap" mellom konge og kirke, og det er på høy tid å oppløse dette forholdet av hensyn til begge parter. En moderne stat må være sekulær og ivareta alle borgeres religions- og livssynsfrihet på like vilkår. Prinsippet som må ligge til grunn for en stats forhold til tros- og livssynssamfunn skal være likebehandling. En statskirkeordning konstituerer i seg selv en forskjellsbehandling som vanskeliggjør reell likebehandling.

Som medlem av FN støtter Norge det synet at alle mennesker har en medfødt verdighet og et likeverd som er ukrenkelig uansett kjønn, etnisk, kulturell eller livssynsmessig tilknytning. Valg av livsanskuelse er et personlig anliggende og det kan ikke være en stats oppgave å favorisere en utvalgt religion gjennom en statskirkeordning. Ved å la ett trossamfunn ha en særlig privilegert posisjon, forskjellsbehandler staten sine borgere.

Innvendingen gjelder i enda sterkere grad etter at Norge har inkorporert de sentrale menneskerettighetskonvensjonene i eget lovverk, og i lys av det ansvar en stat har for å ivareta og beskytte minoriteter. Særlig der en stat har en lang tradisjon med nære bånd mellom statsmakt og en religiøs majoritet, er det grunn til aktpågivenhet.

Den norske kirke må få frihet til å være trossamfunn uten politisk styring på lik linje med landets øvrige tros- og livssynssamfunn.

Flertallsforslaget i Gjønnnes-utvalget viderefører politisk styring av Den norske kirke gjennom en egen kirkelov og innebærer derfor ingen prinsipiell realitetsendring når det gjelder kirkens rett til autonomi på andre områder enn valg av egne ledere. Det virker heller ikke gjennomtenkt å på den ene side foreslå å gi kirkens status som eget rettssubjekt, men likevel beholde lovgivningsmyndigheten i det politiske systemet. Her er det duket for uklarhet. Det er grunn til å spørre seg om hva som er hensikten med å videreføre en egen kirkelov. Svaret må være at man enten ønsker fortsatt politisk styring over trossamfunnet Den norske kirke eller at man ønsker å gi majoritetens trossamfunn privilegier. Begge deler er menneskerettslig problematisk.

Et skille mellom stat og kirke forhindrer ikke at staten bør ha en positiv holdning til religion og livssyn som område – se forslag om å grunnlovsfeste et særskilt statlig ansvar i pkt 3.

3. I hvilken lov bør Den norske kirke være forankret?

Ved et skille mellom stat og kirke vil Den norske kirke få rett til å fastsette egne forhold selv, og kirken som selvstendig trossamfunn skal dermed ikke være lovforankret.

Som resultat av en utredning av hvordan den norske stat bør forholde seg til området tro og livssyn, må det utvikles et nytt, samordnet lovverk der dagens kirkelov, dagens lov om trossamfunn og dagens lov om økonomiske tilskudd til livssynssamfunn faller bort til fordel for en kortfattet lovgivning der forholdet mellom stat og tros- og livssynssamfunn reguleres i tråd med statens menneskerettslig gitte ansvar for å sikre hver enkelt borgers rett til fri religions- og livssynsutøvelse på like vilkår.

I tillegg bør Grunnloven slå fast at det offentlige har et ansvar for å legge til rette for utøvelse av tro og livssyn. Bakkevig-utvalget foreslo i sin tid at dette kunne skje gjennom en ny § 16 i Grunnloven. Utgangspunktet er en positiv fortolkning av hver enkelt borgers rett til fri tros- og livssynsutøvelse. Tros- og livssynssamfunn må sikres vilkår som gjør retten reell.

Human-Etisk Forbund støtter derfor mindretallsforslaget om å ta følgende formulering inn i Grunnloven:

Det paahviler Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at Tros- og Livssynssamfund gives Adgang til at udøve deres Virksomhed i Henhold til deres Egenart.

4. Hvordan bør Den norske kirke finansieres?

Human-Etisk Forbund ser det som formålstjenlig at staten også etter et skille mellom stat og kirke har et ansvar for å grunnfinansiere tros- og livssynssamfunnenes virksomhet. Dette for positivt å ivareta hver enkelt borgers rett til fri livssynsutøvelse. Gjennom arbeidet med å utvikle en sammenhengende politikk for området, må man også utvikle en ny allmenn tilskuddsordning som sørger for økonomiske tilskudd på like vilkår. Forpliktelser staten påtar seg for særskilte oppgaver må gjøres allmenne. Særlig aktuelt kan det være at det offentlige påtar seg et ansvar for å skaffe til veie seremonilokaler.

Human-Etisk Forbund støtter også forslaget som opprinnelig ble fremmet av Bakkevig-utvalget, og gjentas i Gjønnnes-utvalget av medlemmene Nygård, Limi og Sandvig, om at de offentlige tilskuddene samles og fordeles fra ett nivå – nemlig staten.

Hvordan og i hvilken grad de ulike tros- og livssynssamfunnene eventuelt ønsker å supplere sine inntekter, må være opp til det enkelte samfunn å bestemme.

5. Hvordan bør valgordningene og demokratiet være dersom statskirkeordningen avvikles?

Spørsmålet er i seg selv en god illustrasjon på problemene med en statskirkeordning:

Dette er indrekkelige forhold et trossamfunn fullt ut må ha rett til å fastsette selv for ikke å komme i konflikt med retten til religionsfrihet. Dagens prosedyre der fastsetting av regler for valg og lignende i Den norske kirke må vedtas i Stortinget, er en alvorlig begrensning av kirkens autonomi. Videre er det et viktig anliggende for oss å få et klart skille på allmenne, sivile valg og kirkelige valg, ved at disse holdes atskilt både når det gjelder tid og lokaler. Det handler om tydelig å markere skillet mellom det å være borger og det å tilhøre et bestemt trossamfunn.

Ved et skille mellom stat og kirke, vil det være behov for en overgangsperiode der henholdsvis stat og kirke kan få utredet og iverksatt nødvendige endringer og få på plass eventuelt nye prosedyrer og styringssystemer. Fra statens side vil det særlig være aktuelt å utrede hvordan nåværende Kultur- og kirke departement kan endres til å bli det øverste koordinerende nivået for utøvelse av en framtidig religions- og livssynspolitikk basert på likestilling.

6. Dersom statskirkeordningen avvikles, hva bør i så fall stå i § 2 (eller i en annen paragraf) i Grunnloven i tillegg til prinsippet om religionsfrihet?

Norge er bundet av en rekke folkerettslige konvensjoner som sikrer borgernes rettigheter. De tre viktigste allmenne konvensjonene er Den europeiske konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (av 4. november 1950) (EMK), FN-

konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (av 16. september 1966) (SP) og FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (samme dato) (ØSK). Disse ble våren 1999 inkorporert i norsk lov da Stortinget vedtok en egen menneskerettslov, og gitt forrang ved eventuell motstrid med annen intern lovgivning. Senere er også Barnekonvensjonen inkorporert.

FNs Erklæring fra 1981 om "Avskaffelse av alle former for intoleranse og diskriminering på grunnlag av religion eller tro" og resolusjon A/46/721 FN vedtok 17.12.91 der det stadfestes at ingen skal diskrimineres på bakgrunn av religion eller livssyn, bør tillegges spesiell vekt når det er snakk om hvordan en stat håndterer sitt forhold til ulike oppfatninger om tro og livssyn.

Den norske statens konfesjonsforankring blir stadig mer problematisk som følge av at samfunnet blir mer mangfoldig og borgerne har krav på livssynsfrihet. Den pluralisme utviklingen innebærer er en berikelse av vårt samfunn. De nye kulturimpulsene har verdi i seg selv, men også den gjensidige påvirkningen som skjer mellom det vi oppfatter som tradisjonell norsk kultur og nye innslag fører til spennende utfordringer og muligheter. Da er det svært problematisk hvis det i lovgivning og forvaltning ligger en oppfatning av at en bestemt religion eller religiøs tradisjon konstituerer identiteten til Norge som nasjon. Et lovgrunnlag som fremmer et slikt statisk syn på det nasjonale verdigrunnlaget står i grell kontrast til menneskerettighetene, som primært er laget for å beskytte enkeltindivider og minoriteter i et land og for å fremme mulighetene til likeverd og fredelig sameksistens.

Utvalgflertallets forslag om å slå fast at statens verdigrunnlag skal "forblive" den kristne og humanistiske arv er og forblir ekskluderende, og ikke et grunnlag som signaliserer likeverd og inkludering. Dels er det samtidig en annektering av verdier vi finner i mange tradisjoner og dels er det et signal om at noen borgere er å anse som mer riktig norske enn andre.

Det er på høy tid med en samlet gjennomgang av Grunnloven med siktemål å bringe den à jour med den menneskerettslige utvikling som har skjedd siden 1814. Dagens grunnlov framstår som tvetydig og i motstrid med seg selv der anakronismer og forsøk på stykkevis modernisering signaliserer uklarhet om hva som konstituerer det moderne norske demokratiet.

Human-Etisk Forbund mener at sentrale allmenne verdier som kommer til uttrykk i menneskerettighetene i dag er bedre egnet som et samlende etisk grunnlag for et pluralistisk samfunn enn verdier forankret i en spesifikk trosforestilling eller religiøs tradisjon.

Statens verdigrunnlag bør etter vår oppfatning være:

Staten og dens Myndigheder skal sikre Menneskernes grundlæggende Rettigheder og Friheder efter indgaaede Traktater, og bidrage til at udvikle og fremme disse høie Principer. Alle Indvaanere af Riget have paa lige Betingelser Frihed til udøvelse af Religion og Livsanskuelse.

En slik verdiformulering vil innebære at det er menneskerettighetenes prinsipper og idealer som blir det etiske grunnlaget for statens virksomhet. Forslaget innebærer at ulike religioner og livssyn blir likestilt og at staten blir forpliktet til å likebehandle disse.

7. Hvem bør ha ansvaret for gravferdsforvaltningen?

Allmenne ordninger og tjenester som angår alle borgere, må i en moderne stat ivaretas av en livssynsnøytral offentlig instans. Ansvaret for gravferdsforvaltningen bør derfor ligge hos kommunen.

Human-Etisk Forbund er glad for at Gjøannes-utvalgets flertall har landet på samme konklusjon og støtter også forslaget om å endre begrepsbruken til gravplass/gravlund.

Vigsling av offentlig gravlund:

I stedet for utvalgets forslag om vigsling av hele eller deler/felt av gravlundene ber vi om at det innarbeides vigsling av hver enkelt grav under gravferden. Dette for å etterleve og respektere gravlundens allmenne karakter og ikke skape problemer for brukere med ulike livssyn.

Offentlig eierskap av gravlundene:

I stedet for utvalgets forslag om kirkelig eierskap av det statskirkelige gravlundsareal (kikegårdstomten) må det sikres offentlig eierskap av disse. Alle borgere må ha lik tilgang til gravlegging på en offentlig eid og offentlig drevet gravlund i sin bostedskommune.

Offentlige seremonilokaler:

Det må være et offentlig og lovpålagt ansvar at alle borgere v/sine pårørende har tilgang til egnede og livssynsnøytrale seremonilokaler for gravferd og andre livsfasemarkeringer innen sin bostedskommune. Offentlig eide kapeller/seremonilokaler som i dag har fastmontert religiøs symbolikk og/eller religiøs utforming bør omgjøres til nøytral form. Det tilrettelegges for bruk av mobile symboler etter brukernes ønsker.

8. Hvem bør eie og forvalte kirkebyggene?

Human-Etisk Forbund forutsetter at det ved et skille mellom stat og kirke foretas en gjennomgang av verdier og skjer en deling av boet der Den norske kirke får det økonomiske ansvar for de bygninger kirken overtar. Kirkebygg, kirkelig infrastruktur og eiendomsmasse er bygget opp av fellesskapet gjennom århundrer blant annet gjennom kirkelig beskatningsrett og senere gjennom offentlig finansiering. Ved en fremtidig bo-deling må det tas hensyn til dette. Det vil også være naturlig å legge inn en ordning som gir en økonomisk kompensasjon til øvrige tros- og livssynssamfunn for de verdier kirken får overta ved et skille. Det må foretas en nøktern og kritisk gjennomgang av hvilke kirkebygg Den norske kirke ønsker opprettholdt til kirkelig bruk, hvilke som bør overtas av fellesskapet og vernes og hvilke bygg som bør avvikles.

Historisk viktige kirkebygninger bør være i fellesskapets eie gjennom at staten overtar både eierskap, økonomisk ansvar og disposisjonsrett. Det må være samfunnets kulturhistoriske behov som begrunner eventuelt vern av kirker.

Human-Etisk Forbund forutsetter at man kommer tilbake til hvordan delingen av boet skal foregå etter at det er fattet et prinsippvedtak om skille mellom stat og kirke, og viser derfor i denne omgang bare til mindretallet Løwe og Sandvigs forslag når det gjelder eiendomsforholdet til Opplysningsvesenets fond og mindretallet Limi, Løwe og Sandvig når det gjelder eiendomsforhold for øvrig.

Avsluttende kommentar

Sist forholdet mellom stat og kirke var til politisk behandling etter et offentlig utvalgsarbeid, ble anbefalingen om å skille stat og kirke parkert gjennom følgende oppsummering i Stortingsmelding nr 40 (1980):

"Med denne melding har departementet villet vise at Den norske kirke alt i alt vil være bedre tjent med at relasjonen til Staten i sine hovedtrekk opprettholdes som hittil enn om den oppløses."

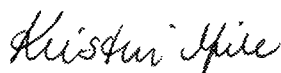
Vår forhåpning foran den kommende politiske behandling er at man legger særlig vekt på den menneskerettslige utvikling, Norges internasjonale renommé, landets utvikling i retning av et pluralistisk samfunn og statens ansvar for likebehandling av sine borgere når man skal vurdere relasjonen mellom staten og Den norske kirke i den 21. århundre.

Med et visst optimistisk anslag i den retning, tillater vi oss å foreslå følgende passende innledning til den stortingsmeldingen som vil komme vel et kvart århundre etter den forrige om forholdet mellom stat og kirke:

Med denne melding har departementet villet vise at både staten og Den norske kirke vil være bedre tjent med at statskirkeordningen oppheves. Gjennom en oppheving av statskirkeordningen, vil staten kunne oppfylle sine menneskerettslige forpliktelser om å likebehandle alle borgere og kirken vil få oppfylt sin rett til religionsfrihet uinnskrenket.

For øvrig viser Human-Etisk Forbund til Bente Sandvigs stemmegivning i Gjønnnes-utvalget og slutter seg til hennes anbefalinger. (Vedlagt i utskrift.)

For Human-Etisk Forbund

Kristin Mile
generalsekretær

Roar Johnsen
styreleder

Fremtidig kirkeordning

Mindretall Is forslag:

Modellvalg

Utvalgets ene mindretall på 4, medlemmene Limi, Løwe, Nygård og Sandvig, anbefaler at Den norske kirke organiseres som en selvstendig folkekirke. Dette mindretallet legger avgjørende vekt på at Den norske kirke fullt ut må betraktes og behandles som et trossamfunn. Av det følger at politiske organer ikke kan bestemme noe i kirken som går på dens grunnlag, oppdrag og måte å fremtre på ut fra sin egenart. Denne kirkeordningen synliggjør dette klart, samtidig som den best ivaretar kravet om likeverdig behandling.

Dette mindretall erkjenner at Den norske kirke i kraft av historie, tradisjon, oppslutning og utbredelse har vært og fortsatt vil være en betydningsfull aktør i det norske samfunn. Dette mindretall forventer at Den norske kirke i tråd med egen selvforståelse fortsatt gir en landsdekkende betjening, har en bred kontaktflate og tilhørighet i alle lokalsamfunn over hele landet, slik at Den norske kirkes medlemmer beholder kirken der de bor. Kirken skal ha mulighet til å virkeliggjøre sin uttalte målsetting om å være en "bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke" slik medlemmene kjenner den i dag. En organisering av Den norske kirke som selvstendig folkekirke innebærer et tydelig skille mellom politisk makt og kirkestyre. Den norske kirke vil ikke lenger være en del av statsforvaltningen, men etableres som et selvstendig trossamfunn. Virksomheten reguleres gjennom en felles lovgivning for alle tros- og livssynssamfunn i Norge. Kirken kan dermed forholde seg til statlige myndigheter på fritt grunnlag. Som selvstendig folkekirke blir Den norske kirke likestilt med andre tros- og livssynssamfunn når det gjelder rettigheter og plikter og grad av frihet i forhold til staten.

Den norske kirke som samfunnsaktør

En selvstendig kirke vil etter dette mindretallets mening være mer fri til å markere seg i samfunnsspørsmål. Distansen til de politiske bindingene vil kunne gi kirken større armslag og større rom for å stå frem med sine verdier, særlig der man har behov for å kritisere politiske holdninger eller handlinger. Tilsvarende vil Den norske kirke bli en mer likeverdig partner i økumenisk sammenheng og som dialog- og samarbeidspartner overfor øvrige tros- og livssynssamfunn.

Tros- og livssynsfrihet

Dette mindretall viser til flertallets merknader om forholdet til tros- og livssynsfriheten. Dette mindretall oppfatter en moderne stat som et organisert uttrykk for et folkefelleskap som omfatter alle landets statsborgere. Dette fellesskapet består av mennesker med ulike tros- og livssynsoppfatninger. Derfor er det viktig at en stat er upartisk i forhold til tro og livssyn for best å kunne realisere og ivareta tros- og livssynsfriheten på en likeverdig måte. Statens oppgave er å ivareta fellesskapets og enkeltindividenes interesser uavhengig av politisk, ideologisk og religiøst ståsted og sikre borgernes rettigheter slik de kommer til uttrykk både i menneskerettighetskonvensjoner og nasjonal lovgivning. Den enkeltes valg av tros- eller livssyn er et personlig anliggende. Men dette mindretall ser det som viktig at det offentlige legger til rette for utøvelse av tro og livssyn. Utgangspunktet må være statens respekt for den enkelte borgers rett til fri tros- og livssynsutøvelse. Den norske kirke og øvrige tros- og livssynssamfunn må sikres vilkår som gjør retten reell. Tros- og livssynsfrihet innebærer også rett til frihet fra religion. Slik dette mindretall ser det, har tro og livssyn en legitim plass i det offentlige rom og ansees ikke utelukkende som en privatsak. Tros- og livssynssamfunn vil dermed kunne ha positiv verdi både for den enkelte og ved å bidra til fellesskapet. Når det gjelder Den norske kirkes religionsfrihet, er dette mindretallet enige om at denne ikke er tilstrekkelig ivaretatt under dagens statskirkeordning. Prinsipielt sett er det største problemet

at Den norske kirke som trossamfunn har et verdslig politisk organ som øverste myndighet. Dette mindretallet mener at dette på en fundamental måte strider mot kirkens egenart som trossamfunn. I tillegg til at dette er problematisk når det gjelder kirkens grad av religionsfrihet, er det problematisk i forhold til organisasjons- og ytringsfriheten. Dette mindretallet mener at det også er prinsipielt viktig at ikke verdslige myndigheter verken direkte eller indirekte kan styre kirken gjennom støtteordninger der det formelt eller uformelt legges inn vilkår for støtte som setter kirken under press eller krever motytelser. Dette mindretall mener at ordningen med kirkelig statsråd er problematisk fordi de som utnevner ledere i den offisielle kirken er valgt på politisk grunnlag, ikke på grunn av sitt kirkemedlemskap for å utføre et kirkelig oppdrag. Dernest er det prinsipielt problematisk at det politisk valgte Stortinget der det også sitter representanter som ikke er medlemmer av kirken, kan gi lover og økonomiske rammebetingelser som kan gripe inn i kirkens utøvelse av sitt oppdrag og overstyre vedtak i kirkelige organer. En selvstendig kirke vil svekke legitimiteten til det politiske miljøet i å gripe inn i indrekirkelige forhold. Dette mindretallet mener en lovforankret kirke ikke løser problemet med at politisk valgte ledere tar beslutninger på vegne av et trossamfunn, ved at Stortinget fortsatt vil ha lovgivningsmyndighet på det kirkelige området. Den norske kirke kommer slik sett dårligere ut enn andre kirkesamfunn som har full frihet til å ordne seg organisatorisk og har anledning til å hevde sin rett på selvstendig grunnlag. I dette ligger det på den ene side en privilegert stilling for Den norske kirke, men på den annen en problematisk binding som ikke er prinsipielt forskjellig fra dagens situasjon. Det er ulike oppfatninger blant dette mindretallet om tros- og livssynsfriheten for andre tros- og livssynssamfunn i Norge og for borgere som ikke er medlemmer av Den norske kirke, er tilfredsstillende ivaretatt under dagens statskirkeordning. Medlemmene Løwe, Nygård og Sandvig mener tros- og livssynsfriheten ikke er godt nok ivaretatt under dagens statskirkeordning fordi sammenblendingen og den gjensidige legitimeringen av religiøs og verdslig makt, historisk og i dagens situasjon er og blir problematisk. Koblingen mellom stat og kirke fører blant annet til at en del allmenne, sivile oppgaver utføres av Den norske kirke uten reelle alternativer for innbyggere som ikke er statskirkemedlemmer. Tilsvarende signaliserer koblingen at det er en sammenheng mellom det å være norsk borger og medlem av Den norske kirke. I tillegg vil medlemmene Løwe, Nygård og Sandvig peke på at det siden Sivertsen-utvalget i 1975 anbefalte skille mellom stat og kirke blant annet ut fra krav til religionsfrihet, har skjedd en viktig utvikling på det menneskerettslige området både nasjonalt og internasjonalt. Paragraf 110c er kommet til i Grunnloven og gjennom Menneskerettsloven av 21. mai 1999 er de sentrale menneskerettskonvensjonene blitt inkorporert i norsk lov med forrang dersom det oppstår motstrid med intern rett for øvrig. Tilsvarende tolkes konvensjonsbestemmelsene mer dynamisk og det stilles strengere krav til likebehandling og ikke-diskriminering i staters forhold til sine innbyggere. Denne utviklingen gjør at skillet mellom krav til tros- og livssynsfrihet og ikke-diskriminering i strikt juridisk og mer prinsipiell forstand, ikke i samme grad er en formålstjenlig distinksjon. Dette mindretall mener at dette er sentrale premisser for en diskusjon om nyordning av forholdet mellom en statspart og de ulike tros- og livssynssamfunn innbyggerne er organisert i.

Engasjement og medvirkning

En selvstendig kirke vil i større grad kunne utfordre medlemmene til personlig ansvar og engasjement. Et skille mellom kirke og stat vil kunne virke vitaliserende på kirken ved at eierskapet til egen kirke blir mer tydelig, slik vi ser i andre selvstendige trossamfunn. Det er viktig å presisere at Den norske kirke ikke lenger er statens eiendom, men eies fullt og helt av Den norske kirkes medlemmer. Det har vært uttrykt bekymring for at kirkens medlemstall vil bli redusert dersom kirke og stat skiller lag. Slik dette mindretall ser det, er det positivt med

bevissthet og mulighet til aktiv stillingtagen om man ønsker å være medlem eller ei; reduksjon i medlemstall kan være en sunn avskalling av et ”kunstig” høyt medlemstall.

Kongens rolle

Dette mindretallet mener at dersom dagens statskirkeordning oppheves, så bør også bekjennelseskravet til kongen i § 4 oppheves, da dette har sin basis i bestemmelsen om statens offentlige religion i § 2 annet ledd og er knyttet til Kongens rolle som kirkestyre. Det må da være opp til Kongen personlig å fritt bestemme hvilke relasjoner han ønsker å ha både til Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn.

Samfunnets verdigrunnlag

Dette mindretall mener at spørsmålet om samfunnets verdigrunnlag ikke er knyttet til valg av fremtidig kirkeordning.

Medlemmet Sandvig mener en verdiparagraf bør være forankret i menneskerettighets-tenkningen og være nøytral i forhold til religion, og anbefaler at dagens Grl. § 2.2 erstattes med følgende verdigrunnlag:

Staten og dens Myndigheder skal sikre Menneskernes grundlæggende Rettigheder og Friheder efter indgaaede Traktater, og bidrage til at udvikle og fremme disse høje principer. Alle Indvaanere af Riget have paa lige Betingelser Frihed til udøvelse af Religion og Livsanskuelse.

Statens tros- og livssynspolitik

Medlemmene Limi og Sandvig anbefaler at statens ansvar for å tilrettelegge for borgernes tro- og livssynsutøvelse grunnlovsfestes og anbefaler følgende formulering:

Det paahviler Statens Myndigheder at legge Forholdene til rette for at Tros- og Livssynssamfund gives anledning til at udøve deres Virksomhed i Henhold til deres Egenart.

Organisasjon

Dette mindretallet mener at Den norske kirke uavhengig av sin relasjon til staten kan videreføres med samme trosgrunnlag og demokratiske oppbygning, jf målsettingen i mandatet om at ”kirkens medlemmer opplever å ha sin kirke i behold”. Kirkens særskilt valgte organer, i første rekke Kirkemøtet, overtar ansvaret som i dag ligger til det statlige kirkestyret.

Lovgivning

Den norske kirke vil i første omgang komme under gjeldende trossamfunnslov. Det vil etter dette mindretallets mening være behov for overgangsordninger over flere år, samtidig som dagens trossamfunnslov og lov om tilskudd til livssynssamfunn på sikt bør samles i en felles lov. Båndene både til styrende organer og befolkningen ellers er så mange og omfattende at en slik modell må tegnes ut med beskrivelse av en prosess over lang tid. Både stat og kirke trenger tid til den omstillingen dette medfører. Dette mindretall vil peke på to mulige veier å gå:

- Stortinget fatter et prinsippvedtak om skille. Deretter legges det opp til en 5 – 10 års periode der man forbereder skillet fra statens og kirkens side. Her trengs det en kortfattet lovgivning om overgangsperioden og særlig prosedyrer for avviklingen av det statlige kirkestyret. For øvrig overlates utformingen av nødvendig internt ”rettsgrunnlag”/regelverk, organer og ordninger til kirken selv. For statens del må tiden benyttes til å få på plass et nytt felles lovverk som regulerer forholdet til tros- og livssynssamfunn på generelt grunnlag.
- En detaljert lov om overgangsperioden der man i større grad legger føringer for uttegning av den nye kirkeordningen.

Dette mindretallet anbefaler at man forbereder et skille mellom stat og kirke i tråd med den første skissen.

Finansiering

Dette mindretallet anser at finansiering av tros- og livssynssamfunn kan vurderes uavhengig av fremtidig kirkeordning, og henviser til drøftingen i kapittel 6. Dette mindretallet foreslår en grunnfinansiering av alle tros- og livssynssamfunn, forankret i tanken om en statlig religionspolitikk der argumentasjonen går på at utøvelse av tro og livssyn er en grunnleggende menneskerettighet. Forpliktelser staten påtar seg for særskilte oppgaver må gjøres allmenne. Særlig aktuelt vil det være at staten får et spesielt ansvar for å sørge for lokaler til religiøs og livssynsmessig aktivitet.

Overgangsordning

En selvstendiggjøring av Den norske kirke forutsetter at det i en overgangsperiode gis mulighet for å videreutvikle en selvstendig kirkelig organisasjon og økonomi. Dette mindretallet mener at:

- Det må etableres en selvstendig kirkelig organisasjon som kan fungere uavhengig av offentlige organer. Dette kan gjennomføres ved en fortsatt overføring av myndighet til kirkens organer.
- Det må utvikles et indrekirkelig inntektsfordelingssystem.
- Det må klargjøres hvilken rolle staten skal spille i drift og vedlikehold av fredede og verneverdige kirkebygg. En utredning av dette må omfatte både volum og forvaltningsform, jf. kapittel 8.
- Spørsmålene rundt Opplysningsvesenets fond må ha funnet sin avklaring, jf. kapittel 9.
- Det må foretas en vurdering av hvilke av dagens kirkebygg som skal benyttes av den fristilte kirke, og det må foretas et samlet bo-oppgjør, jf. kapittel 9.
- Lovverket som angår tros- og livssynssamfunn må gjennomgås og samordnes.

Dette mindretallet har ikke tatt stilling til varigheten av en overgangsordning, men vil i likhet med det øvrige utvalg peke på at det i en overgangsperiode vil kreves en ekstra ressursinnsats for å kunne gjennomføre endringen.

Andre tema

Medlemmene Løwe, Nygård og Sandvig mener at navnet "Den norske kirke" ikke er uproblematisk i et samfunn der borgerne har religionsfrihet og er organisert i ulike tros- og livssynssamfunn. Videre viser dette mindretall til Kirkerådets utredning fra 2002, der dette saksforholdet ble drøftet, og anmoder Den norske kirke å vurdere navn i lys av dette når relasjonen mellom stat og kirke endres.

Finansiering

Finansieringsbehov

Utvalget har forholdt seg spesielt til ressursbetenkingen som utvalget har bestilt fra Kirkerådet og som Kirkemøtet behandlet i 2004, og vil påpeke at betenkingens kriterier for å bestemme ressursnivået kan ha relevans når størrelsen på et eventuelt medlemsbidrag skal fastsettes. Utvalget mener betenkingen gir en nyttig oversikt over den kirkelige økonomien og viser hva Den norske kirke selv mener er nødvendige ressurser for å ivareta sine oppgaver på en forsvarlig måte. Utvalget tolker ikke dette som en absolutt eller eksakt bestemmelse av ressursnivået. Den norske kirke må, i likhet med andre instanser i samfunnet, markere sitt ressursbehov ut fra egen forståelse av gjeldende lov- og regelverk og sine strategiske målsettinger.

Utvalgets mindretall, medlemmene L. Larsen, Limi, Løwe, Nygård, Sandvig og Sejersted, mener det ligger utenfor utvalgets mandat å uttale seg om hvilket ressursbehov Den norske kirke har behov for.

Dersom det vedtas å endre relasjonen mellom staten og Den norske kirke, anbefaler utvalget at Den norske kirke i en overgangsperiode tildeles særskilte ressurser til omstilling.

Finansieringsordning

Modelluavhengige tema

Utvalgets mindretall, medlemmene Nygård og Sandvig, forutsetter ved en endret kirkeordning at denne aktiviteten* ikke lenger vil organiseres eller finansieres særskilt, men inngå i Den norske kirkes ordinære aktiviteter. (* Sjømannsmisjonen/Norsk kirke i utlandet, Døvekirken, den kirkelige virksomheten på Svalbard og kontingenter til internasjonalt kirkelig samarbeid)

Medlemmene Løwe og Sandvig ønsker ikke skattefradrag på gaver til religiøse og livssynsmessige formål, all den tid det offentlige tar ansvar for grunnfinansiering av denne type virksomhet.

Medlemmene Nygård og Sandvig anbefaler at det uavhengig av fremtidig relasjon mellom staten og Den norske kirke, utvikles finansieringsordninger som er mer likeverdige enn dagens bevilgninger til statskirken og kompensatoriske tilskudd til de øvrige tros- og livssynssamfunn. Et slikt arbeid kan være en naturlig del av arbeidet med å utrede statens tros- og livssynspolitik.

Finansiering av en grunnlovsforankret folkekirke

Utvalget anbefaler at offentlige bevilgninger fortsatt skal stå for hovedfinansieringen av Den norske kirkes virksomhet.

Mindretallet, medlemmene Limi, Nygård og Sandvig anbefaler at de offentlige bevilgningene overføres fra staten. Dette innebærer at kommunenes økonomiske ansvar faller bort.

Utvalget anbefaler at den statlige bevilgningen overføres til Den norske kirke ved kirkemøtet, som disponerer og fordeler midlene.

Finansiering av en lovforankret folkekirke

Et mindretall, medlemmene Limi, Løwe, Nygård og Sandvig anbefaler en statlig grunnfinansiering av Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn som kan finansiere et nærmere angitt minimumstilbud for medlemmene. Utover dette er det opp til den norske kirke og de øvrige tros- og livssynssamfunn å fastsette ordninger for å sikre egne inntekter.

Finansiering av en selvstendig folkekirke

Flertallet på 11 av 20, medlemmene Andersen, Gjønnnes, Johnsen, Kolstad, L. Larsen, Limi, Løwe, Nygård, Sandvig, Skaaheim og Steinsland, anbefaler at det gis en statlig bevilgning til Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn som kan finansiere et nærmere angitt minimumstilbud for medlemmene. Utover dette mener flertallet at det må være opp til Den norske kirke og de øvrige tros- og livssynssamfunn å fastsette ordninger for å sikre egne inntekter.

Gravferdsforvaltning

Utvalgets flertall på 17 av 20, medlemmene Andersen, Gullaksen, Johnsen, Kjølaas, Kolstad, H. Larsen, L. Larsen, Limi, Løwe, Nordtokke, Nygård, Samset, Sandvig, Sarre, Sejersted, Skaaheim og Steinsland, mener forvaltning av gravferd er en allmenn oppgave som må ivaretas av det offentlige og anbefaler at gravferdsloven endres slik at hovedprinsippet er at kommunen har ansvaret for gravferdsforvaltningen. Alle, unntatt medlemmene Løwe og Sandvig, vil understreke at dette ikke bør hindre kommunen i å inngå avtale med Den norske kirke om å overføre ansvaret til kirkelig fellestråd når det er hensiktsmessig.

Begrepsbruk

Utvalget anbefaler at begrepet kirkegård erstattes av den nøytrale betegnelsen gravlund eller gravplass i lovverket.

Vigsling

Utvalget anbefaler at det ved nyanlegg bør vurderes å erstatte vigsling av hele gravlundene med vigsling av felt for å tydeliggjøre at deler av gravlundene benyttes av flere tros- og livssynssamfunn.

Faglig forum

Utvalget anbefaler at det uavhengig av hvem som skal ha det fremtidige forvaltningsansvaret, legges til rette for at det i hvert bispedømme/fylke etableres et faglig forum som kan ha en rådgivende funksjon i forhold til fellestråd/kommune. Forumet bør ha særlig fokus på samarbeid mellom de ansvarlige for gravferdsseremoni og gravferdsforvaltning, ulike behov når det gjelder gravferdsskikker og gravlundene som kulturminner.

Gravferdskontakt

Dersom kirkelig fellestråd skal være gravferdsforvalter også for fremtiden, anbefaler utvalgsmedlem Sandvig og Steinsland at det opprettes en ordning med en kommunal gravferdskontakt. Denne personen må holde seg oppdatert på gravferdsforvaltning og være bindeledd mellom kirkelig fellestråd og pårørende som står utenfor Den norske kirke.

Eiendomsforhold og finansiering

Utvalget legger til grunn at flertallets anbefaling ikke får konsekvenser for eierforholdene til gravlundene. Selv om forvaltningsansvaret legges til kommunene, kan soknet fortsatt eie arealet. Dette er også omtalt i kapittel 9 om eiendomsrett. Utvalget anser en særskilt gravferdsavgift for lite ønskelig, og anbefaler at kommunen fortsatt skal finansiere gravferdsforvaltningen, uavhengig av hvem som får forvaltningsansvaret.

Fredede og verneverdige kirker

Generelt

Utvalget mener det må etableres særskilte finansieringsordninger for fredede og verneverdige kirker, uavhengig av den fremtidige relasjonen mellom staten og Den norske kirke. Utvalget mener at de ordningene som etableres for kirkebygg også må gjelde fredede og verneverdige bygg for andre tros- og livssynssamfunn. Medlemmet Sandvig mener det bør vurderes å ta dette med i beregningsgrunnlaget for bevilgninger til tros- og livssynssamfunnene.

Formålet med vern

Utvalgets mindretall på 5, medlemmene L. Larsen, Løwe, Nordstokke, Nygård og Sandvig, anbefaler at dette endres til at samfunnets kulturhistoriske behov er eneste begrunnelse for vern av kirker.

Nøktern vurdering

Utvalget anbefaler at det foretas en nøktern og kritisk gjennomgang av hvilke kirker som skal vernes og ivaretas av det offentlige, hvilke kirker Den norske kirke skal ivareta til ordinært bruk og når det er behov for en kombinasjon av de ulike interessene.

Eierskap

Utvalget mener det bør vurderes om staten skal overta eierskapet for særskilt verneverdige kirker, først og fremst de stavkirkene som ikke er i privat eie, et representativt utvalg steinkirker og tidstypiske kirkebygg. Utvalget anbefaler at staten overtar eierskapet til fredede og verneverdige kirker som tas ut av kirkelig bruk.

Særskilt tilskuddsordning

Utvalget anbefaler at det i tillegg til de ordninger som i dag finnes for støtte til kulturhistoriske bygg, opprettes en særskilt statlig kirkeantikvarisk tilskuddsordning tilsvarende den svenske ordningen. Tilskuddsordningen skal automatisk tre i kraft når et kirkebygg er fredet eller vernet. Størrelsen på tilskuddet må utredes nærmere av Riksantikvaren i samarbeid med Den norske kirke. Utvalgets flertall på 19 av 20 medlemmer, alle unntatt Sandvig, anbefaler at tilskuddsordningen også omfatter den kategori som Riksantikvaren har definert som "store kirker av nasjonal betydning". Utvalget anbefaler at en slik tilskuddsordning, uavhengig av fremtidig kirkeordning, forvaltes av sentrale myndigheter som fordeler tilskuddet etter søknader fra menigheter og/eller fellesråd. Riksantikvaren skal uttale seg om den enkelte søknad. Utvalgets flertall, alle unntatt medlemmene Limi, Løwe og Sandvig, anbefaler at de nye tilskuddsordningene kommer i tillegg til de finansielle ordninger som i dag gjelder for vanlig vedlikehold av kirker.

Kulturminnefaglig kompetansesenter

Utvalget anbefaler at det etableres et kulturminnefaglig kompetansesenter innenfor Den norske kirke. Senteret bør etableres i tilknytning til eksisterende kulturminnefaglige miljøer.

Hensynet til bruksbehov

Utvalget mener at alle kirker må kunne tjenes til sitt bruksbehov som menighetskirke uavhengig av vernestatus. Det må kunne gjøres investeringer og oppgraderinger som gjør dette mulig. Utvalget anbefaler at det vurderes å innføre en lignende ordning som i Danmark, der kirker som fortsatt er i bruk til kirkelige formål, har et mindre restriktivt vern av hensyn til bruksbehovene.

Eiendomsrett

Utvalget legger til grunn at Den norske kirke ved en endret kirkeordning blir et eget rettssubjekt, slik at kirken sentralt kan tilføres faste eiendommer og kapital.

Utvalgets mindretall, medlemmene Løwe og Sandvig, mener eierforholdene mellom sentralt og lokalt nivå i Den norske kirke er et spørsmål som kirkens egne organer får avgjøre.

Utvalgets mindretall, medlemmene Limi, Løwe og Sandvig, anbefaler at det ved en endring av kirkeordningen foretas et samlet bo-oppgjør. Kirkebygg, kirkelig infrastruktur og

eiendomsmasse er bygd opp av fellesskapet gjennom århundrer, bla gjennom beskatning. Ved en fremtidig bodeling må det tas hensyn til dette.

Utvalget antar det er naturlig at Den norske kirke sentralt, ved Kirkemøtet, trer inn i de rettslige posisjoner som departementet i dag har etter kirkeloven i forhold til soknens eiendomsrett.

Utvalget anbefaler at eiendomsretten til Svalbard kirke overføres til Den norske kirke. Eiendomsretten til øvrige kirkebygg bør vurderes særskilt i hvert enkelt tilfelle. Utvalget legger til grunn at eiendomsretten til Nidarosdomen i dag reelt sett ligger hos staten.

Utvalget har merket seg debatten om nedlegging av kirker. Uavhengig av fremtidig kirkeordning, anbefaler utvalget at den norske kirke vurderer om sentrale organer i en tidsavgrenset periode får myndighet til å styre en endringsprosess i den forbindelse. Det bør i så fall skje i tett samarbeid med lokalnivået og etter kriterier fastsatt av Kirkemøtet.

Opplysningsvesenets fond (OVF)

Mindretallet om eierskapet

Mindretallet, medlemmene Løwe og Sandvig, anser OVF som statens eiendom og fellesskapets verdier. Dette mindretallet anbefaler at bygg og eiendommer i kirkelig bruk ved endring i kirkeordningen overføres til Den norske kirke, mens eiendommer som skoletomter, lakseelver og områder til rekreasjonsformål beholdes av staten eller avhendes. De 11 000 festetomtene OVF besitter, gjennomgås med tanke på innløsning der det er aktuelt. Verdier ved salg av tomter, jord/skogeieendommer, samt prestegårder/-boliger som kirken ikke ønsker å overta, tas inn i bo-oppgjøret og fordeles som beskrevet av mindretallet i 9.5.1. De deler av fondet som overføres til Den norske kirke, får kirken full råderett over. Mindretallet mener at man gjennom oppgjøret må ta hensyn til at kirken gjennom tidene vederlagsfritt har fått tomter til sin virksomhet av kommunene. Gjennom et makeskifte kan disse arealene gjøres om til kirkelig eiendom ved at det offentlige tilsvarende vederlagsfritt overtar arealer OVF eier og som i dag er i bruk til allmenne formål, som skoletomter eller arealer til rekreasjonsformål.

Allmennhetens adgang til jakt og fiske

Utvalget har merket seg at de faste eiendommene som tilhører OVF i dag anses som statsgrunn i forhold til regler om allmennhetens adgang til jakt og fiske. Utvalget anser det som uheldig dersom en endret kirkeordning fører til at allmennhetens interesser blir skadelidende, og anbefaler at det ved en eventuell overføring av OVF til Den norske kirke, lages ordninger som sikrer at dette ikke skjer.

Særmerknader

Medlemmet Sandvig viser til gjennomgangen i kapittel 1 der begrepet "folkekirke" drøftes og reserverer seg på denne bakgrunn mot å gi sin tilslutning til begrepsbruken både i navn på de ulike modellene for fremtidig kirkeordning og for øvrig i utredningen.

Medlemmet Sandvig anbefaler en samlet gjennomgang av Grunnloven med tanke på å få samordnet og modernisert den ettersom ulike aspekter ved de enkelte paragrafer endres eller fjernes.

Forslag til grunnlovsendringer

(Her følger forslag til endring av paragrafer som ikke allerede er foreslått tidligere i teksten eller er ivaretatt av utvalgets flertallsinnstillinger.)

Grl. § 5

Kongen kan ikke lastes, eller anklages. Ansvarligheden paaligger hans Raad.

Grl. § 9

Saasnart Kongen, som myndig, tiltræder Regjeringen, aflægger han for Storthinget følgende Forsikring: Jeg lover og forsikrer, at ville regjere Kongeriget Norge i Overensstemmelse med dets Konstitution og Love! Er intet Storthing paa den Tid, samlet, nedlægges Eden skriftlig i Statsraadet, og gjentages høitidligen af Kongen paa første Storthing.

Grl. § 44

Den Prinsesse eller Prins, som i de udi § 41 anførte Tilfælde forestaar Regjeringen, skal for Storthinget skriftlig aflægge følgende Forsikring: Jeg lover og forsikrer at ville forestaa Regjeringen i Overensstemmelse med Konstitutionen og Lovene! Holdes ei Storthing paa de Tid, nedlægges Forsikringen i Statsraadet, og tilstilles siden næste Storthing. Den Prinsesse eller Prins, som een Gang har aflagt Forsikringen, gjentager den ikke senere.

Grl. § 106

Oppheves.